

uvijek pozitivno jer se katkad smatra da se tako dobivaju nezaslužene povlastice.

Jezični kontakti, etničnost i jezične promjene tema su sedmoga poglavlja, u kojemu se raspravlja o već dobro poznatim obrascima jezične konvergencije i divergencije te utjecaju jezika manjina na dominantni jezik i obratno.

Uloga jezične uporabe u istraživanju etničnosti donosi pitanja diskursa, pragmatike i etničnosti: primjer je neizravni govor – tipičan je japanski gdje se, primjerice, izravno pitanje smatra nepristojnim, kao i davanje komplimenata. Jedan od oblika neizravnoga, pa tako i prihvaćenog oblika obraćanja jest metafora.

U predzadnjem poglavlju o interetničkoj komunikaciji i jezičnim predrasudama zanimljiv je primjer korejskoga, koji se u jeziku koristi postavkama konfucijanizma: »Ako se smiješ, znači da nemaš previše u glavi, treba biti miran i bezizražajan« (u komunikaciji). U to se nikako ne uklapa tipični američki *politeness* gdje je osmijeh obvezan element ljubazne komunikacije. Autorica na nekoliko mjesta u knjizi upozorava na važnost i različitost značenja neverbalne komunikacije.

Uistinu je mnoštvo tema kojima se Carmen Fought pozabavila u ovoj knjizi. Ne postaje ni na kraju pa se tako u zadnjem poglavlju između ostaloga uhvatila u koštac s problemima prijelaza (*crossing*) i odmicanja (*passing*). Prijelaz je govorenje jezikom drugoga zbog različitih razloga, primjerice stjecanja statusa ili pobune. Nazivom potpoglavlja »Mogu li posuditi vaš identitet?« izražena je važna karakteristika prijelaza. *Passing* je nešto drugačiji koncept, koji primjerice uključuje rod ili etničnost. Jedna od mogućih definicija *passinga* jest: »*Passing* je aktivno oblikovanje sebe kada je nečija etničnost dvosmislena drugima« (autoričin citat prema Mary Bucholz: 212) Osnovna razlika između *crossinga* i *passinga* jest ta što je *crossing* namjerno nastojanje da se bude ne-

tko drugi, bez lažnoga predstavljanja, a *passing* je upravo lažno predstavljanje radi postizanja određenih ciljeva. »Mijenjanje rase« (*re-racing*) kao dio *crossinga* i *passinga* teme su kojima završava ova vrlo intrigantna knjiga namijenjena prije svega sociolingvistikama koji se bave jezicima u kontaktu, kreolskim jezicima i znanstvenicima koji se bave etničnošću i identitetom. No ne samo njima nego i svima onima koji još misle da su etničnost, jezik i identitet vrlo jasni ili samorazumljivi pojmovi. Ova knjiga jasno pokazuje da to nisu, dapače, da su definicije pojмова sve manje jasne te da koncepti etničnosti i identiteta stoje na sve klimavijim nogama. Pitanje definicije jezika ionako je već toliko puta problematizirano da je upitno koliko se tu još može nova i nedvosmislena reći, na što ova knjiga jako dobro opominje.

Irena Kolbas

Etnografski muzej, Zagreb

Dinko Šokčević

Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata: kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga

Zagreb: Naklada Pavičić, 2006, 382 str.

Govoreći o drugima, osobi ili narodu, skloni smo ih prikazati u pojednostavljenu svjetlu, s pozitivnim ili negativnim predznakom. Pritom se generaliziraju i naglašavaju samo određene osobine dok se druge prešućuju, a potom se te osobine pripisuju svakom pripadniku određenog naroda. Politika i politički odnosi među narodima oni su elementi koji presudno utječu na oblikovanje stava o drugom narodu. U skladu s tim mogli bismo i danas na pitanja o susjedima Mađarima dobiti oprečne odgovore, primjerice da su Mađari najbolji hrvatski susjedi i prijateljski narod ili da su Mađari tijekom povijesti ugnjetavali hrvatski narod, nastojali ga pokoriti i

mađarizirati. Vjerojatno bismo na upit o Hrvatima slične odgovore čuli i s mađarske strane, to jest da su primjerice Hrvati predvođeni reakcionarnim banom Jelačićem gušili mađarske težnje za slobodom i neovisnošću, kao i tvrdnje da su Hrvati gostoljubivi južni mađarski susjedi s prekrasnom jadranskom obalom. Takva pitanja o drugim narodima koja već sama po sebi sugeriraju manje-više isključiv, stereotipan odgovor zahtijevaju argumentirana i u povijesnim činjenicama utemeljena objašnjenja. Tog se posla prihvatio mađarski povjesničar hrvatskog podrijetla Dinko Šokčević u knjizi *Mađari u očima Hrvata, Hrvati u očima Mađara: kako se u pogledu preko Drave mijenjala slika drugoga*, koju je 2006. objavila Naklada Pavičić.

Autor na temelju opsežne povijesne građe, prije svega novina i historiografske literature, prikazuje procese formiranja slike drugoga kod Mađara i Hrvata, njegove mijene ovisno o aktualnim političkim i drugim odnosima te ispituje kako su se ti stavovi i predodžbe odrazili na današnju sliku kod jednih i drugih o susjednom narodu. Šokčević se usredotočuje na razdoblje nacionalnih integracija od 1830. do 1918. koje se odvijaju u okvirima općega europskog procesa, iako autor prati razvoj hrvatsko-mađarskih odnosa u duljem razdoblju.

Knjiga se sastoji od četrnaest poglavlja, predgovora, pogovora, imenskoga kazala i popisa korištene literature. Autor najprije daje opći okvir za razumijevanje uzajamne percepcije Mađara i Hrvata od kraja 18. stoljeća do raspada Austro-Ugarske Monarhije, potom kronološkim slijedom analizira događaje i problematiku koji su u pojedinim razdobljima mađarske i hrvatske povijesti odlučujuće utjecali na formiranje stavova o drugome.

Na samom početku knjige Šokčević raspravlja o pojmu »mađarizacije« nastojeći ga »demistificirati«. Kako su se tim pojmom često opisivali hrvatsko-mađarski odnosi od 1790. do kraja Austro-Ugarske, autora zani-

ma koliko je utemeljen taj stereotip i što se pod tim pojmom uistinu podrazumijeva. Argumentira da mađarizacije u smislu jezične asimilacije u Hrvatskoj prije 1848. nije bilo, nego je bilo samo neuspjelih pokušaja uvođenja mađarskoga jezika kao komunikacijskog jezika s užom Hrvatskom. Nakon 1848., a osobito nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868., mađarska politička elita jezičnu asimilaciju Hrvata nije smatrala mogućom. Pod pojmom mađarizacije u Hrvatskoj se u nagodbenom razdoblju prema Šokčeviću podrazumijevalo »nametanje vanjskih znakova mađarske prevlasti i državnopravne ideje« koji su trebali naglasiti jedinstvenost Ugarske i neravnopravnost Hrvatske s ugarskim dijelom države. Autor naglašava da se ta politika mađarske elite pokazala promašenom jer Hrvati nisu postali »svjesni činjenice o jedinstvu ugarske države« nego je to ojačalo hrvatsku nacionalnu svijest i probudilo neprijateljske osjećaje prema Mađarima.

U prva dva poglavlja autor u općim crtama daje pregled međusobnih odnosa i slike kakva je prevladavala u hrvatskoj i mađarskoj javnosti o Mađarima odnosno Hrvatima. Predodžbe o nekom narodu nisu samo rezultat određenih političkih konstelacija, već sliku o drugome kreiraju književnici, umjetnici, pisci školskih udžbenika, kulturni radnici i svi oni koji mogu utjecati na javno mišljenje. Kao veliku prekretnicu u poimanju i promjeni slike Hrvata i Mađara u očima onih drugih autor ističe ilirski pokret.

Naime, strah od »smrti nacije« i nestanka vlastitog naroda izražavao se u pjesmama brojnih hrvatskih preporoditelja, a Herderov stereotip o narodnoj smrti Mađara u slavenskom okruženju potaknuo je razmišljanja Mađara da asimilacijom nemađara mogu izbjeći toj sudbini. U hrvatskoj su javnosti u ilirskom razdoblju važnu ulogu u poimanju slike Mađara odigrale budnice i davorije, koje su stereotipnim slikama prenosile određene poruke. Na stvaranje slike Mađara kod Hrvata u tom su razdoblju bitno utjecale i novi-

ne, prije svega Gajeve *Novine Horvatzke i Danica*, odnosno poslije *Ilirske narodne novine*. No osim negativne slike, u tisku se javljaju i drukčiji primjeri. Tako se u ilirskome tisku pozitivnim i pohvalnim riječima govori o mađarskim modernizatorskim težnjama i sugerira se da bi se i Hrvatska trebala povesti za mađarskim primjerom tzv. »pelda Magjarov«.

S druge strane, u knjizi se navodi niz autora slavenskoga podrijetla koji svojim pisanjem o mađarskom jeziku i mađarskoj kulturi kao manje vrijednima od slavenske stvaraju stereotip o »nekulturnim Mađarima« koji bez slavenskih posuđenica ne bi mogli ni govoriti. Među tim se piscima ističe slovački pastor Juraj Rahonyi, koji u satiričnoj poemi *Palma* tiskanoj u Zagrebu 1832. mađarsku kulturu proglašava niže vrijednom.

Šokčević uočava razliku u percepciji drugoga kod mađarskih i hrvatskih političkih grupacija različita usmjerenja. Tako mađarski liberalno i nacionalno orijentirani političari ilirski pokret vide kao reakcionarno i protumađarski usmjereno djelovanje. S druge strane u ilirskom su tisku umjereni mađarski reformisti (poput Széchenyija) i mladi konzervativci prikazani kao dobri Mađari, a liberali na čelu s Kossuthom kao negativni i ultramađarski orijentirani protivnici Hrvatske. U mađarskome tisku, osobito onome pod pokroviteljstvom Lajosa Kossutha, koji je bio blizak mađarskim liberalima, stvara se negativna slika o Hrvatima ilircima, dok je u istom tisku slika Hrvata iz kruga Hrvatsko-ugarske stranke pozitivna.

Proučavanjem mađarskoga i hrvatskog tiska autor je utvrdio da se slika obaju naroda u očima onoga drugog zaoštrila i poprimila izrazito negativne konotacije u revolucionarnim godinama 1848./49. Na krajnje negativnu sliku Mađara, osobito kod pristaša Narodne stranke, utjecali su prije svega državopravni sporovi u Požunskome saboru, zatim nastojanja Mađara da nametnu svoj jezik, kao i njihove asimilacijske težnje s ci-

ljem jačanja nacionalne države. Šokčević naglašava da to Mađarima nije uspjelo ni nakon 1867., kada je mađarska elita postala vodeća snaga u ugarskom dijelu Monarhije. Naime, Zakon o narodnostima, kojim je priznata određena kulturna autonomija manjinama, jasno pokazuje da mađarski političari, iako su naglašavali postojanje jednoga političkog naroda, nisu uspjeli asimilirati manjine kao što je to uspjelo Francuzima nakon Revolucije 1789.

U stvaranju negativne slike Mađara i Hrvata i zaoštavanju iskaza o drugom narodu najčešće se spominju dvije povijesne osobe, mađarski nacionalni vođa Lajos Kossuth i hrvatski ban Josip Jelačić. U dva zasebna poglavlja autor se bavi percepcijom tih dviju osoba u hrvatskoj odnosno mađarskoj javnosti kod njihovih suvremenika te u kasnijim razdobljima. Iz Šokčevićeve analize novinskih napisa, povijesnih djela i drugih pisanih izvora mogu se u slici hrvatske javnosti o Kossuthu zamijetiti određene promjene koje su bile u skladu s promjenom stava samog Kossutha o hrvatskome državopravnom položaju. Međutim, odnos prema banu Jelačiću u mađarskoj javnosti ostao je sve do marksističke historiografije nakon Drugoga svjetskog rata nepromijenjen, odnosno Jelačić je ostao »negativac« i najomraženiji Hrvat te simbol neprijatelja Mađara.

Sljedeća povijesna odrednica na kojoj se Šokčević dulje zadržava jest doba banovanja Khuena-Héderváryja (1883.–1903.), koje je, kako kaže, u hrvatskoj kolektivnoj svijesti ostalo u veoma lošem sjećanju iako mnoštvo povijesnih činjenica iz hrvatske povijesti tome proturječi. Naglasak u tom poglavlju autor stavlja na proslavu mađarskoga milenija (1896.) i stav pojedinih hrvatskih novinara i političkih elita prema tom događaju. Uz argumentaciju oporbenih hrvatskih novina (prije svega *Obzora*) protiv sudjelovanja na milenijskoj proslavi i izložbi, hrvatske su novine objavile i nekoliko tekstova o mađarskoj kulturi u kojima se tvrdi da su »Mađari

bili primitivni, divlji i necivilizirani« i da su kulturu preuzeli od razvijenijih susjeda Slavena. Šokčević kaže da su ti stavovi o Mađarima kao neciviliziranim nomadima u skladu s tada općenito prihvaćenim stavom u europskoj znanosti o nomadima.

Kako bi objasnio reagiranja mađarske javnosti odnosno tiska i političke elite na događaje u Hrvatskoj 1903., autor daje uvid u političke prilike u Ugarskoj i cijeloj Austro-Ugarskoj Monarhiji. Smatra da je pojavom hrvatskoga narodnog pokreta do jačeg izražaja došla kriza dualizma. Da bi pokazao reakcije mađarske javnosti na ožujске demonstracije 1903. u Zagrebu protiv mađarskih državnih simbola, Šokčević je pregledao i analizirao napise sedam tada najtiražnijih mađarskih novina različitih političkih usmjerenja. Većina tih listova osudila je povredu mađarskih nacionalnih simbola, a samo je list socijaldemokrata *Népszava* izrazio solidarnost s hrvatskim demonstrantima i za to okrivio politiku mađarske vlade. Slika koja je 1903. stvorena o Mađarima u hrvatskoj javnosti bila je, prema autoru, nakon 1848. najnegativnija u dotadašnjoj zajedničkoj povijesti.

Nagovještaj promjena u odnosu prema Mađarima donijela je, samo dvije godine nakon protumađarskih demonstracija u Hrvatskoj, politika *novoga kursa*, koju je predvodio krug oko Frana Supila. Ta je politika zastupala suradnju s Mađarima odnosno s onim političkim snagama u Mađarskoj koje su bile za promjenu dualističkoga sustava Austro-Ugarske. Šokčević pridaje veliku pozornost pripremi tog obrata u hrvatskome tisku i zaključuje da je to bio na neki način »svjestan propagandni proces« koji se može označiti kao svjesno mijenjanje slike Mađara.

U zadnja tri poglavlja autor se osvrće na sliku Mađara i Hrvata kakva je o svakom od tih naroda izgrađena u susjednoj književnosti i historiografiji. Iz opširna i mnoštvom primjera argumentirana autorova istraživanja može se zaključiti da je slika koju su o Mađarima

stvarali hrvatski književnici prije 1790., poput Vetranovića, Gundulića i Kačića Miošića, iznimno pozitivna. Ta je slika prema Šokčeviću proizlazila iz interesa hrvatskoga plemstva, kao i iz osjećaja solidarnosti u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Od Budimskoga sabora 1790. pa sve do 1918., u razdoblju zategnutih hrvatsko-mađarskih odnosa, u hrvatskoj književnosti prevladava negativna slika o Mađarima. Stoga se u hrvatskim romanima druge polovine 19. stoljeća Mađari pojavljuju kao negativni junaci. U hrvatskim povijesnim romanima 19. stoljeća (A. Šenoa, E. Kumičić) na mjesto arhetipa mađarskog junaka iz starije hrvatske književnosti dolazi lik Mađara kukavice i slaba vojnika. Slično se dogodilo i s likom Mađarice, koja se u nekim djelima prikazuje kao osoba sumnjiva morala ili fatalna žena.

Govoreći o hrvatskoj i mađarskoj historiografiji u 19. i na početku 20. stoljeća, Šokčević naglašava da je njihova zadaća bila prikazivanjem događaja iz povijesti utjecati na oblikovanje nacionalne svijesti te veličati prošlost vlastitoga naroda. Autor se fokusira na povijesne preglede upućene širokoj publici jer je njihova slika Mađara dospjela do narodnih masa i u nekim se slučajevima zadržala sve do danas.

Šokčević u svojoj knjizi pokazuje koliko su neke predodžbe i stereotipi o onom drugom ustaljeni kod pripadnika obaju naroda te naglašava da je stereotipe oblikovala i podržavala i historiografija objiju strana, stavljajući se u »službu zaštite interesa« vlastitog naroda. Autor nastoji razotkriti način oblikovanja nacionalnih stereotipa, ispitati koliko su oni utemeljeni u prošloj zbilji, kakve su konotacije nosili i koji su događaji posebno pogodovali oblikovanju određene slike o drugome. Knjiga Dinka Šokčevića inovativnim pristupom temi hrvatsko-mađarskih odnosa kao i iscrpnom analizom i povijesnom argumentacijom sadržaja značajno pridonosi hrvatskoj historiografiji i poticaj je za novo promišljanje određenih problema te preispri-

tivanje često olako preuzetih prosudbi o nekim povijesnim osobama i događajima.

Sanja Lazanin

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*

Siniša Zrinščak (ur.)

**Socijalna država u 21. stoljeću –
privid ili stvarnost? Zbornik radova**

Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
2006, 388 str.

Izbor tekstova zbornika čije su teme prije svega globalizacija, tranzicija, mirovinska reforma i europeizacija urednik Siniša Zrinščak objašnjava bitnim paralelnim procesima prisutnima u društvenoj sferi europskih zemalja i sve većom važnosti »europske dimenzije unutar političkih i socijalno-političkih procesa pojedinih država članica Europske unije te sve većom važnosti europske dimenzije za hrvatsku sadašnjost i budućnost« (VII). Sedam tekstova prethodno objavljenih u izdanjima *Revije za socijalnu politiku* sada je pred nama, doručeno na različite načine, a pet tekstova i uvodni tekst Siniše Zrinščaka »Socijalna politika u procjepima globalizacije i europeizacije« objavljuju se prvi put. Ukratko ćemo iznijeti zaključke pojedinih tekstova kako bismo upoznali čitatelja s pristupima pojedinim temama.

U već spomenutome uvodnom tekstu, »Socijalna politika u procjepima globalizacije i europeizacije«, autor objašnjava složenost društvenih procesa koji se ne mogu objasniti jednim uzrokom, u kontekstu ove knjige globalizacijom ili europeizacijom, ali ni njihovom jednostavnom kombinacijom. Kroz poglavlja »Globalizacija i socijalna država«, »Socijalna politika u kontekstu europeizacije« i »Socijalna politika Vijeća Europe kao dio procesa europeizacije« Zrinščak oslikava složenost promatranih procesa i njihova utje-

caja na socijalnu državu navodeći pristupe autora poput Espinga-Andersena, Piersona, Rhodesa, Deacona i dr. Autor zaključuje da je ne manje važan čimbenik o kojemu ovisi mjesto pojedine zemlje u globalnoj hijerarhiji »nacionalna povijest i nacionalni kapacitet u suočavanju s globalnim silnicama i aktualnim procesima« u postavljanju okvira njene socijalne politike.

Slijede dva teksta Gøste Espinga-Andersena koja su na svojevrsan način strukturalna potka svih tekstova zbornika. U prvome, »Socijalna država za XXI stoljeće?«, autor raspravlja o sukobu između strukture rizika (slabo funkcioniranje tržišta rada i nestabilnost obiteljskih struktura) i potreba suvremenih društava i postojećih socijalnih politika koje (i dalje) »favoriziraju stare ljude«. Pritom prije svega misli na potrebe za promjenom na području zaposlenosti (tržištu rada koje zahtijeva tzv. punu zaposlenost) i prilagodbom novim obiteljskim strukturama kućanstava u radnoj dobi. Esping-Andersen zalaže se za »jednakost šansi tijekom cijelog života građana« (str. 30). Najbolje je jamstvo protiv rizika obiteljske nestabilnosti i siromaštva zaposlenost majke, odnosno obitelj s dvostrukim dohotkom. Evolucijom prema društvu znanja s pomoću ulaganja u obrazovanje, socijalne politike okrenute obitelji trebaju razvijati usluge za djecu i stare osobe po dostupnim cijenama i temeljiti se na adekvatnim obiteljskim davanjima, uređenim materinskim i roditeljskim dopustima te poticanju nataliteta.

U drugome tekstu, »Ka dobrome društvu, još jednom«, Esping-Andersen nastoji »ocrtati nekoliko elemenata koji su nužni za (...) preustroj« javnih politika te upozoriti na opasnosti koje izvire iz nekih sveobuhvatnih formula socijalne politike, poput mirovinske politike čiji je cilj odgađanje umirovljenja ili politike socijalnoga uključivanja. I Esping-Andersen naglašava kako, premda se različite zemlje članice EU na planu socijalne politike susreću sa sličnim problemima, nije realno očekivati da je u svim zemljama mo-